

บทที่ ๑

ความหมายการเมือง

ความหมายของคำว่า "การเมือง"

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “การเมือง” แม้จะเป็นคำที่ผู้คนโดยทั่วไปมีความคุ้นเคยกันดี แต่เมื่อตั้งคำถามว่า การเมืองมีความหมายอย่างไร พบว่า คำตอบนี้มีความหลากหลายมาก และหาข้อสรุปของนิยามความหมายที่ชัดเจน เฉพาะเจาะจงจริง ๆ ได้ยาก อย่างไรก็ตามจากการศึกษาทบทวนเอกสารพบว่า “การเมือง” (Politics) มีความหมายในหลายนัยยะตามความเห็นของนักวิชาการหลายท่าน ดังกล่าวต่อไปนี้

ชลธิศ ธีระจิตติ (2551, น. 278-280) อธิบายถึงความหมายของ “การเมือง” ว่า ในความหมายที่ผูกติดกับระบบการเมืองและ/หรือรัฐ การเมือง คือ การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้เกิดการปฏิบัติตาม หรือการเมืองเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในที่นี้มีได้หลายอย่าง เช่น อำนาจ ความศรัทธา นับถือ ความยุติธรรม ความนิยมชมชอบ ความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความรอบรู้ ทักษะ เป็นต้น ในความหมายนี้ การเมืองจะถูกตีกรอบเอาไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบการเมือง ซึ่งสามารถแยกออกจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบย่อยอื่นๆ ของสังคมได้ โดยที่ระบบการเมืองจะมีเป้าหมายในตัวเองที่แตกต่างจากระบบย่อยอื่น ๆ ของสังคม เช่น ระบบวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา

ดังนั้น การเมืองจึงเป็นกิจกรรมและกระบวนการที่เกิดขึ้นในระบบการเมืองโดยมีเป้าหมายเพื่อให้สังคมบรรลุถึงข้อตกลงทางผลประโยชน์ร่วมกัน นั่นก็คือ เป้าหมายในการจัดสรรทรัพยากร และสิ่งที่มีคุณค่าร่วมกันในสังคม ซึ่งเป็นมิติหนึ่งของพฤติกรรมความสัมพันธ์หรือสถาบันของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุม การใช้อิทธิพล การใช้อำนาจและอำนาจหน้าที่ภายในระบบการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเมืองเป็นเรื่องของการก่อร่างสร้างและแบ่งปันอำนาจภายในระบบการเมืองหรือภายในรัฐ ซึ่งจากมิติของการแสวงหาและแบ่งปันอำนาจดังกล่าวนี้ การเมืองจะมีความหมายแคบลงมาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง (Government) แต่การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมโดยรัฐหรือผู้มีอำนาจและอิทธิพลนั้น ไม่ว่าจะด้วยวัตถุประสงค์ใด อาจมองได้ว่าเป็นเรื่องของการครอบงำหรือการมีอำนาจเหนือผู้อื่น ผ่านสถาบันต่าง ๆ ของรัฐ สะท้อนให้เห็นลักษณะของรัฐซึ่งเป็นชุมชนของมนุษย์ในพื้นที่อันมีเขตแดนที่แน่นอน สามารถใช้กำลังและความรุนแรงบนพื้นฐานของการอ้างความชอบธรรม หรือเป็นที่ยอมรับได้

หากจะมองการเมืองให้กว้างขึ้นจากขอบเขตที่ผูกอยู่กับระบบการเมืองหรือขอบเขตของความป็นรัฐแล้ว เราอาจมองการเมืองว่าผูกติดกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในมิติของชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งการเมืองจะหมายถึง ปฏิบัติการทางชนชั้นประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการรักษาหรือการเปลี่ยนแปลงดุลยภาพของพลังทางชนชั้นต่าง ๆ ที่เข้ามาต่อสู้กัน ในพื้นที่ของรัฐแต่ละรูปแบบ (รัฐมีได้หลายรูปแบบ ตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์) กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการมองการเมืองว่าเป็นกิจกรรมของการต่อสู้ทางชนชั้นชนิดหนึ่ง ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของตัวกำหนดทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เน้นการวิเคราะห์ชนชั้นในสังคมที่สามารถแบ่งออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ บนฐานของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และชนชั้นต่าง ๆ เหล่านี้จะมีความขัดแย้งกันบนพื้นฐานของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แนวคิดนี้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของมนุษยชาติเป็นประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งและการต่อสู้กันทางชนชั้น โดยทุกสังคมจะมีชนชั้นที่เป็นผู้ครอบงำกับชนชั้นที่ถูกครอบงำ หรือชนชั้นที่เป็นผู้กดขี่กับชนชั้นที่เป็นผู้ถูกกดขี่ กล่าวคือ ในแต่ละยุคสมัยจะมีชนชั้นหนึ่งที่สามารถยึดกุมอำนาจรัฐเอาไว้ได้ และนำอำนาจรัฐนั้นมาใช้เพื่อธำรงรักษาวิถีการผลิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ รัฐจึงเป็นพื้นที่ของการ

ต่อสู่ทางการเมือง และการเมืองก็เป็นกิจกรรมของการต่อสู้ทางชนชั้น ระหว่างชนชั้นที่มีอำนาจครอบงำทางเศรษฐกิจกับชนชั้นที่ถูกครอบงำซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงอำนาจแห่งการครอบงำนั้น การเมืองเป็นหน้าตาที่แสดงให้เห็นว่าชนชั้นที่เสียเปรียบนั้นจะไม่ปล่อยให้ระบบของการครอบงำและกดขี่นั้นดำรงอยู่ต่อไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งแสดงให้เห็นนัยทางทฤษฎีที่ว่า ความคิดและความสัมพันธ์ของมนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนดจากตัวกำหนดทางการผลิตเพียงอย่างเดียว และรัฐก็ไม่ได้ถูกกำหนดจากฐานเศรษฐกิจเท่านั้น

ในความหมายเชิงมานุษยวิทยาอาจกล่าวได้ว่า การเมืองเป็นกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือและความขัดแย้ง ซึ่งเกิดขึ้นในที่ใดก็ได้ที่มีประเด็นของทรัพยากรเข้ามาเกี่ยวข้อง การเมืองจะผูกพันอยู่กับลักษณะของธรรมชาติแห่งความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ กล่าวคือ ที่ใดที่มีสังคมมนุษย์ก็จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบการผลิต ระบบการกระจายทรัพยากร ระบบอำนาจ ระบบองค์การสังคมต่าง ๆ ระบบวัฒนธรรม ระบบความคิดความเชื่อ เป็นต้น และระบบต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรอันเป็นที่ต้องการของมนุษย์อยู่เสมอ และเมื่อใดที่มีทรัพยากรเข้ามาในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ก็จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์บางอย่างหนึ่งที่เป็นเรื่องของความร่วมมือและความขัดแย้ง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือและความขัดแย้งในสังคมมนุษย์นี้ก็คือ การเมือง

ในความหมายเชิงสังคมวิทยาความรู้สามารถมองได้ว่า การเมืองคือการใช้ความรู้มาสร้างอำนาจ ดังที่มีการกล่าวไว้ว่า ความรู้คืออำนาจ การเมืองในความหมายนี้จึงเป็นมิติหนึ่งของกิจกรรมทางด้านความรู้ กล่าวคือ เป็นการใช้ความรู้เข้ามาวางกรอบการแก้ไขปัญหาในสังคมโดยมีระบบเหตุผลชุดใดชุดหนึ่งที่ยึดนำพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปอย่างสอดคล้องในทางเดียวกันเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ความรู้จึงเป็นสิ่งที่วางกรอบความคิดความเชื่อให้มนุษย์ (ต้อง) ใช้เหตุผลในการตัดสินความขัดแย้ง รวมทั้งกำหนดกรอบของพฤติกรรมของคนในสังคม ในแง่นี้ การเมืองจึงเป็นเรื่องของกลไกและกลยุทธ์ในการนำความคิดและความรู้มาสร้างเป็นอำนาจขึ้นมาใช้ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ผลลัพธ์ก็คือ การที่ปัจเจกบุคคลถูกรับรองโดยชุดของความคิดต่างๆ และไม่อาจเป็นอิสระจากชุดความคิดนั้น ๆ ได้ สังคมหนึ่ง ๆ จึงมีการผลิตความรู้จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใด ๆ ก็ตาม และผันเอาความรู้ชุดนั้น ๆ มาใช้ในการกำหนดและควบคุมมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ทางอำนาจ

การเมือง อาจมีความหมายที่ผูกติดกับประชาสังคมสมัยใหม่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การเมือง เป็นกิจกรรมที่อารยชนหรือเสรีชนใช้ในการประนีประนอมและแบ่งปันผลประโยชน์ ภายในหน่วยการปกครองหนึ่งๆ นั่นก็คือ การเมืองเป็นกิจกรรมของอิสระชนหรือเสรีชน ในสังคมหรือชุมชนเสรี โดยการเมืองจะเป็นวิธีการในการไกล่เกลี่ย ประนีประนอม ความแตกต่างหรือความขัดแย้งในพื้นที่สาธารณะของอิสระชนหรือเสรีชนเหล่านั้น โดยพื้นที่สาธารณะ หมายถึงขอบเขตหรือพื้นที่ของชีวิตทางสังคม ที่ซึ่งความเห็นสาธารณะสามารถก่อตัวขึ้นมาได้ ทั้งนี้ พื้นที่สาธารณะดังกล่าว อาจเป็นได้ทั้งพื้นที่ทางกายภาพ เช่น การมาพบปะกันของผู้คนในรูปของชมรม สมาคม กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดัน กลุ่มอาชีพ สมัชชา หรือที่ประชุมต่างๆ และพื้นที่เสมือน เช่น การสื่อสารไร้สาย คลื่นวิทยุ การสื่อสารผ่านทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น การที่จะเข้าถึงพื้นที่สาธารณะโดยหลักการของสังคมอารยชนเสรีแล้ว ก็คือการเปิดให้พลเมืองทุกคนสามารถเข้าไปเมื่อต้องการ หรือเมื่อรู้สึกว่าจะอยากเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในประเด็นสาธารณะนั้นๆ แต่ละส่วนของพื้นที่สาธารณะดังกล่าวจะก่อตัวขึ้นจากชุมชนสาธารณะ อันเริ่มจากจุดที่ผู้คนได้มาพบปะพูดคุยสนทนากันในลักษณะที่เป็นส่วนตัว โดยที่การกระทำของผู้คนดังกล่าวไม่ได้เป็นไปเพื่อธุรกิจหรือการประกอบอาชีพส่วนตัวและก็ได้ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย แต่พลเมืองจะแสดงตนเป็นสาธารณชนเมื่อพวกเขาพร้อมกันกระทำการที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทั่วไป โดยปราศจากการบังคับซึ่งต้องมีการรับประกันว่าพวกเขาจะพบปะกันอย่างเสรี และสามารถแสดงออกเผยแพร่ หรืออรรถรงค์ความคิดเห็นของตนได้อย่างอิสระ ทั้งนี้ เมื่อขนาดของชุมชนสาธารณะขยายใหญ่ขึ้น ก็จำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องมือในการ

ติดต่อสื่อสาร เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น โดยทั่วไปแล้ว พื้นที่สาธารณะจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ อันหลากหลาย ส่วนพื้นที่สาธารณะทางการเมืองก็คือพื้นที่สาธารณะของผู้คนที่พบปะ พูดคุย ถกเถียงกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งในกรณีนี้พื้นที่สาธารณะทางการเมืองจะสามารถมีอิทธิพลในการส่งต่อประเด็นไปยังรัฐบาลโดยผ่านช่องทางของฝ่ายนิติบัญญัติได้นั้น ก็ต่อเมื่อเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นภายใต้ความประสงค์ของสาธารณะบนวิถีทางของประชาธิปไตย ความเห็นสาธารณะจึงมีความหมายรวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์และการเฝ้าระวังการใช้อำนาจของหน่วยงานภาครัฐ ภายใต้ความเป็นสาธารณะ ทั้งที่ไม่เป็นทางการและที่เป็นทางการเช่นการเลือกตั้ง เป็นต้น

นอกเหนือจากที่กล่าวมา หากพิจารณาในแง่ของบทบาทของการสื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชนที่มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันและมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการรับรู้และทัศนคติของมวลชน ซึ่งส่งผลให้สื่อมวลชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างมากกับการเมืองและ/หรือรัฐ ทั้งนี้ สื่อมวลชนเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับการเมืองและรัฐใน 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

1. การมีอิทธิพลทางอุดมการณ์ในการสร้างรูปแบบของชีวิตและรูปแบบทางความคิด หรือการสร้างความคิด ความเชื่อ การรับรู้ให้ผู้รับสื่อคล้อยตามนั่นเอง (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2551, น. 290)
2. การส่งผลต่อการเมืองในระบบประชาธิปไตยผ่านการจัดวาระนโยบาย (Agenda-setting) การบิดเบือนข่าว การสร้างข่าวเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของสาธารณะจากปัญหาที่เป็นอยู่ และการใช้โทรทัศน์เพื่อเป็นเครื่องมือในการโฆษณาหาเสียงให้ได้รับความนิยม (Marshall, 1998, น. 397)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สื่อและเสรีภาพของสื่อมีความสำคัญต่อการเมืองเป็นอย่างมาก โดยในทางรัฐศาสตร์แล้วถือว่า สื่อมวลชนต้องมีเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี สิ่งนี้ถือเป็นเสาหลักหนึ่งของประชาธิปไตย (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2551, น. 291) แต่อย่างไรก็ตาม ปรากฏอยู่เสมอว่า ผู้กุมอำนาจรัฐ หรือรัฐบาลมักไม่สามารถทนต่อการที่สื่อมวลชนมีเสรีภาพและทำการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้ จึงมักมีแนวคิดที่ ต้องควบคุมการสื่อสารมวลชนไว้ให้ได้มากที่สุด บางครั้งก็มีการใช้กลไกทางเศรษฐกิจและธุรกิจเข้าไปครอบงำหรือแทรกแซงสื่อเพื่อกำกับทิศทางหรือนำเสนอข่าวสารให้เป็นไปในลักษณะที่รัฐต้องการ

ฉะนั้น จึงเกิดการใช้กลยุทธ์ กลไกหรือมาตรการต่างๆ ในการควบคุม ครอบงำ หรือแทรกแซงสื่อมวลชนเพื่อควบคุมหรือแย้งชิงพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่สาธารณะในสื่อมวลชนที่ส่งผลต่อการมีอำนาจครอบงำหรือมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และการรับรู้ของมวลชนหรือสาธารณชน ดังนั้น หากพิจารณาในแง่มุมดังกล่าวนี้ การเมืองจึงมีความหมายถึง การใช้วาทกรรมอันเป็นปฏิบัติการเชิงอำนาจ เพื่อครอบงำมวลชนหรือผู้หนึ่งผู้ใด หรือเพื่อควบคุมพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่สาธารณะในสื่อมวลชน

ดังนั้น ความหมายของการเมืองจึงสามารถสรุปได้ใน 7 นัยยะดังต่อไปนี้ คือ

1. การเมืองคือเรื่องของการก่อสร้างและแบ่งปันอำนาจภายในรัฐ
2. การเมืองคือเรื่องของการแจกแจง หรือจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากรในสังคม โดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้เกิดการปฏิบัติตาม
3. การเมืองคือปฏิบัติการทางชนชั้นประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการรักษา หรือการเปลี่ยนแปลงดุลยภาพของพลังทางชนชั้นต่างๆ ที่เข้ามาต่อสู้กันในพื้นที่ของรัฐแต่ละรูปแบบ

4. การเมืองคือกลไกและกลยุทธ์ในการนำความคิดและความรู้มาสร้างเป็นอำนาจขึ้นมาเพื่อใช้ในการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน
5. การเมืองคือกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือและความขัดแย้งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร
6. การเมืองคือกิจกรรมที่อารยชนหรือเสรีชนใช้ในการประนีประนอม และแบ่งปันผลประโยชน์ภายในหน่วยปกครองหนึ่งๆ
7. การเมืองคือการใช้วาทกรรมเพื่อปฏิบัติการเชิงอำนาจในการครอบงำผู้ใดผู้หนึ่งหรือเพื่อควบคุมพื้นที่สาธารณะ

อ้างอิง

บุญอริ ยีหมะ. ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, 2550.

บุญอยู่ ขอพรประเสริฐ. ดัชนีชี้วัดความเปราะบางของผู้อยู่อาศัยในเมืองไทย. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2551.

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี. พรินท์ (1991) จำกัด, 2551.